

Anders Skolemester i Ørum.

Et Tidsbillede fra Thy.

Ved C. Klitgård.

I året 1601 blev den stakkels Jesper Degn i Bedsted brændt for Trolddom. Han havde bl.a. bekendt, at han havde lånt en Lægebog af Anders Christensen, Skolemester i Ørum By, og deri stod skrevet, hvorledes man skulde "vise igen det, som var stjålet"; man skulde nemlig på Bunden af en ny Lergryde skrive: Christus Regnat, Cliristus Vincit, Christus Imperat (Christus råder, Christus sejrer, Christus hersker), og derefter skulde man skrive de Mistænkte Navne på en Seddel, svøbe den ind i Ler og kaste den i Lergryden, som skulde være fuld af Vand. Derefter skulde der over Gryden læses: Justus es Domine et regtum judicium tuum" (Retfærdig er Du, Herre, og retfærdig Din Dom), så skulde Tyvens Ansigt formentlig vise sig på Vandfladen.

Jesper Degn berettede derhos, at han intet kunde af samme Handel (d.v.s.: Kunst), før han fik denne Bog

Denne Tilståelse var selvfølgelig ret ubehagelig for Skolemesteren, thi det var jo ingen Spøg at blive indblandet i en Hexe- eller Troldkarlesag, men han klarede dog for sig, så han slap med Skrækken, hvad der ses af, at der 1602 blev taget Tingsvidne ved Ørum Birketing, at Anders Skolemester i 8 Mands Påsyn tog i Christen Skrivners Hånd og "bepligtede" sig at ville være udi sin Husbonds - Lensmanden på Ørum Slot, Johan Rud til Møgelkjær - Minde og Ret¹) og stille ham aldeles tilfreds for den Beskyldning, Jesper Degn var fremkommen med angående den lånte Bog.

Så gik der en Række År; men Skolemesteren forstod næppe at gøre sig afholdt af Befolkningen, og omsider viste det sig, at gemt var ikke glemt.

Den 2. September 1620 blev der på Refs Herredsting svoret Kirken ævnstov over en Mand, Christen Christensen Munk fra Refs i Hurup Sogn, som blev kendt skyldig i Trolddomsbedrift²), og 23. September stadfæstedes Dommen, hvorefter Synderen utvivlsomt blev brændt; men nu havde

Beboerne i mange År halt den Ørum Skolemester mistænkt for samme Forbrydelse, og det lykkedes også 29. September - velsagtens ved det sædvanlige "pinlige Forhør" før Brændingen - at få Christen Munk til at tilstå noget om Skolemesteren. Han bekendte således, at for 3 År siden var han gået Bud for Else Laustdatter, Mads Koks i Heltborg, til Anders Skolemester i Ørum for at anmode ham om at komme og tale med Else og "døve den Sag, at hendes Søsterdatter havde ladet sig beligge af Oluf i Overgård", så det ikke skulde kendes på hende, at hun havde ladet sig beligge. Else havde givet Christen Munk, der nærmest synes at have været en "sølle Stakkel", et Par Strømper, fordi han gik Bud for hende. Forøvrigt berettede Christen Munk, at Anders Skolemester og Christen Skåning i Hedegård vare Åndsbrødre og "lige gode med deres Handel".

Med denne Bekendelse som Grundlag tog Befolkningen i Ørum Len så fat på at fælde Skolemesteren. 20. Oktober toges der Tingsvidne af Ørum Birketing, hvor Niels Andersen i Ørum By vidnede, at siden han for 12 År siden kom til Ørum By, havde Skolemesteren været berygtet for Trolddom, og for 2 År siden lod Niels Andersen sine Folk drive Skolemesterens Øg af sin Mark, og derefter lod Anders Skolemester lyse efter dem i Kirken. Niels Andersen sagde så til ham, at det behøvede han ikke, han vidste vel, at de havde været på hans Gras, og at han havde ladet dem drive deraf, hvortil Skolemesteren inde i Kirken sagde, at de, der havde gjort det, skulde få Skam; og efter den Tid fik de to Karle, som havde drevet Øgene bort, både Skam og Skændsel, den ene "lokkede" nemlig Niels Andersens Datter, og den anden stjal hans Øl. I Sommeren 1619 var Skolemesterens Søn Christen kommen ridende med nogle Øg, som han lagde i Helle³) på Niels Andersens Bærer, hvorpå Niels kom og flyttede dem bort; Skolemesterens Søn "trodsede" ham da og sagde, at dersom Niels Andersen tog dem hjem, skulde det blive hævnnet på hans Øg, og den

¹ D.v.s., at han skulde ordne Sagen i Mindelighed ved at forhandle med Lensmanden selv.

² Mellem 2-300 Mennesker fra forskellige Herreder vidnede imod ham, bl.a. Peder Nielsen i Spolum, der var Degn i Hurup (?) Sogn det sidste Pestilens År (1602?). Christen Munk havde nemlig påført Folk og Fæ Sygdom gennem en lang Arrække, men i en Gård i Hurup kom der tillige i Højbjergningstid 1619, medens to Mænd sad og talte sammen ved Bordet, en Ånd eller et Spøgelse ind til dem, "som vi syntes var ikke god", og det blev helt mørkt i Stuen, skønt Lysene stod på Kloven og brændte. Mændene slog Kors for sig og bad Gud om Nåde, og så skete der intet ondt, "Gud være lovet"; men det var naturligvis Christen Munk, der havde været på Spil. [Dombog A 1620, Fol. 371 ff.]

³ Tøjre eller på anden Måde fastholde til Stedet, f. Eks. Nikhelle = binde det ene Forben til Hovedet, så Hesten må holde Hovedet ned, når den skal gå, og derfor ikke kan springe over en Grøft eller lign.; Klodshelle = en Klods bundet om Halsen, o.s.v. Udtrykket at "gå i Helle" anvendes både om den, der går i Bløde, f. Eks. i en Mose, og om den, der ikke kan få Fremgang i sit Arbejde, i sidstnævnte Tilfælde naturligvis i overført Betydning. Jvf. iøvrigt vestslesvigsk "helle" = Fold til at indfange Kreaturer i, samt frisisk "helle" = Binded, Fængsel. De på nordisk og germansk Område talrigt forekommende Stednavne "Hellede", "Helle" er almindeligvis knyttede til sumpet eller forhen sumpet Terræn og betyder vist blød Mose, som Folk og Fæ kan blive stikkende i, "gå i Bløde" i.

følgende Vinter døde der 4 af dem, og de øvrige blev utjenlige.

Disse Ulykker beskyldte han nu Skolemesteren for at have forvoldt.

Anders Fisker i Ørum By vidnede, at siden Jesper Degn blev brændt for 18 År siden, havde Skolemesteren været i Rygte for at være en Troldmand, og den Skade, som Anders Fisker havde lidt på sine Øg i Høsten 1619, mistænkte han Skolemesteren for at have forvoldt, ligesom også for, at deres Folk havde været i Skænderi. Christen Christensen i Ørum By vidnede, at Anders Skolemester i 18 År havde været berygtet for at kunne ”med øjne at udslage”⁴) og ”Konytte at råde Bod for”⁵), og han beskyldte Skolemesteren for, at han en Sommeraften 1619 havde forgjort hans Øg, så han ikke kunde få det af Stedet, og siden blev Øget sygt og døde.

Ialt vidnede op imod et halvt Hundrede Mennesker om Skolemesterens Skarnsstreger og dårlige Rygte, så Sagen begyndte uheldigt for ham.

26. Oktober forlægges Skuepladsen til Hassing Herredsting, hvor Thøger Mortensen i Tøttrupgård og 28 andre Mænd fra Herredet vidne med ”menige Herredsmænd, som den Dag til Tinge var”, at de havde hørt, at Trolddomsrygte havde fulgt Anders Skolemester, siden Jesper Degn blev brændt, og 30. Oktober vidner 3 Mænd fra Vestervig Birketing, at de havde hørt, at Skolemesteren i Ørum i langsommelig Tid – 13-14 År - havde kunnet med ”Mælkende og Konytte at skaffe og tage bort”, og

ligeledes havde de hørt, at han skulde have forskaffet en Mand sin Lønlighed igen, ”som havde været borte”⁶). Endelig havde de hørt, at Skolemesteren havde været med nogen ”og kærnet”⁷) og øjne at udslå og andet mere Trolddomskunst”, og Folk fra andre Egne havde søgt og spurgt efter Anders Sponmand i Ørum By. Endnu førtes der en stor Del Vidner ved dette Ting, hvilke dog kun stadfæstede de foregående. Så blev der opkrævet de 12 Kirkenævninger af Ørum Sogn til at sværge om Skolemesterens Skyld eller Uskyld, og 10. November afsagde de deres Dom på Ørum Birketing, og den lød naturligvis på, at Anders var en Troldkarl.

Hans Liv var nu ikke meget værd, men han slap dog med Skrækken. Landsdommerne fandt Nævningekendelsen for dårligt begrundet lige overfor Skolemesterens Benægtelse af at have givet sig af med Trolddom, og den blev derfor dømt magtesløs at være; at Anders Skolemesters Fjende Niels Andersens Datter, var bleven beligget af Karlen, forment Skolemesteren ikke ”formedelst nogen Trolddomskunst at være sket”, og det lød jo meget rimeligt.

[Viborg Landstings Dombog A 1620, fol. 526 ff. samt Landstingets Justitsprotokol 1620].

(Historisk Årbog for Thisted amt 1916, side 39-43)

---

⁴ At slå Øjet ud på en ukendt Tyv er en almindelig magisk Kunst, hvortil der findes Anvisninger i mange Cyprianus'er.

⁵ Konytte = Udbytte af Mælk.

---

⁶ At fratage eller gengive en Mand Avlekræften hørte til de almindelige Heksekunster.

⁷ Hekse og Troldkarle kærned i Vand, men kærned på denne Måde Fedmen af andre Folks Mælk.